

SARAJEVSKI SPOR I SEFARDSKI POKRET U JUGOSLAVIJI

Među Jevrejima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, proglašenoj 1. decembra 1918, bilo je i Aškenaza i Sefarada. Potonji su bili u manjini (oko 40 posto), ali su živeli koncentrisani u tri velika centra: Bosna i Hercegovina, Srbija i Makedonija (koja se u međuratnim godinama zvala Južna Srbija), te u mnogo manjem opsegu u Dalmaciji (Split i Dubrovnik). Najveće sefardske opštine delovale su u Beogradu i Sarajevu. Sefardski element je bio naročito istaknut u Sarajevu s obzirom na to da su se sarajevski Sefardi još u znatnoj meri služili ladinom (ili đudezmom), tj. španskim jezikom, i očuvali izvesne špansko-jevrejske folklorne tradicije. U Beogradu je ladino u to vreme bio već manje-više zamenjen srpskim jezikom. U oba grada su pored velikih sefardskih postojale i manje aškenaske opštine, osnovane uglavnom tokom XIX veka.

Jevrejska zajednica u novostvorenoj državi obrazovala je svoje zajedničke organizacije tj. Savez veroispovednih opština, Savez cionista i Savez rabina. U organima nije pravljena razlika između Sefarada i Aškenaza koji se u stvari razlikuju jedino po jezičkim i obrednim tradicijama (iberijska, odnosno nemačka). Saradnja među njima i njihovim predstavnicima bila je gotovo besprekorna. Verski i nacionalno su delovali u harmoničnom jedinstvu. U izvesnim manjim mestima u Bosni, postojale su zajedničke sefardsko-aškenaske opštine (npr. u Tuzli i Travniku).

Trzavice, nesporazumi i sporovi bili su uslovljeni tradicionalnim razlikama u poreklu, običajima i opšteljudskim kontroverzama. Sefardi su u Srbiji, a pogotovo u Bosni i Hercegovini, smatrani za čvrsto ukorenjen, domaći element koji je tokom četiri veka stekao posebna prava. Najstariji aškenaski stanovnici Hrvatske ili Vojvodine doselili su se tek u XVII veku, a bilo je i mnogo kasnijih doseljenika, usled sudbonosnih istorijskih promena, kao što su aneksija Bosne i Hercegovine, mađarska kontrarevolucija posle pada Kunove Mađarske Sovjetske Republike, i drugo. Veoma brzo, po ustanovljenju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), tadašnji ministar unutrašnjih poslova Svetozar Pribićević je izdao dekret po kome strani državljani koji nisu Sloveni treba da napuste zemlju. Među novim aškenaskim doseljenicima bilo je pojedinaca koji nisu ispunjavali uslove za priznanje, odnosno sticanja novog, jugoslovenskog, državljanstva. Intervencijom jevrejskih prvaka kod centralnih vlasti u Zagrebu (Narodno vijeće) i Beogradu, dekret je posle izvesnog vremena ukinut. Manji broj Jevreja državljana Italije, Austrije ili Mađarske otišao je u izgnanstvo. To je bio povod za najraniji "sarajevski" spor budući da je jedna grupa sarajevskih Sefarada uputila Austriji Memorandum kojim se traži zabrana Aškenaske jevrejske opštine. To se smatralo za podršku merama protiv tzv. stranaca. Autori te privatne predstavlke imali su u vidu prvenstveno bosanske Aškenaze. Poznato je da je među

SARAJEVSKI SPOR I SEFARDSKI POKRET U JUGOSLAVIJI

sastavljačima Memoranduma bio Samuel Pinto, u to doba sekretar Sefardske jevrejske opštine. Ta desolidarizacija sa aškenaskom braćom naišla je na osudu ne samo pogođenih Aškenaza nego i Sefarada, pogotovo onih koji su već aktivno sarađivali u cionizmu, na kulturnom ili sportskom polju sa Aškenazima. Aškenaski cionisti su ocenili taj akt kao neoprostiv, smatrajući ga za dokaz odbacivanja i za osnovu svog (predrasudnog) nepoverenja prema Sefardima. Aškenazi su imali pravovaljan razlog za nezadovoljstvo. Pre nego što ispitamo sledeće razmirice valja naglasiti da je to bio jedini spor u neposrednoj vezi s vlastima. Ostali sporovi su ostali u okviru same jevrejske zajednice.

Još iste 1919. godine, za vrhovnog rabina u Kraljevini SHS izabran je Jichak Alkalaj, dotad vrhovni rabin Srbije. Izbor je obavljen jednoglasno u Savezu rabina u saglasnosti s Ministarstvom vera. Po postojećim propisima trebalo je da u tome učestvuje i Savez veroispovednih opština, ali je to urađeno mimo njega. Na to je pismeno ukazao dr Hugo Spitzer, prvi predsednik SJVO koji je ujedno bio i predsednik Saveza cionista. To je izazvalo buru protesta sefardskih prvaka, koji su tvrdili da je sve upereno lično protiv rabina Alkalaja zato što je Sefard. Iako je dr Spitzer izjavio da nije protiv izbora dra Alkalaja, a dr Licht, vođa cionista, srdačno čestitao vrhovnom rabinu na izboru i sve to bilo objavljeno u jevrejskoj štampi, ipak su neki Sefardi bili uvređeni Spitzerovim postupkom. Time su i sefardski javni radnici stekli razlog za rezervisanost i nepoverenje prema aškenaskim kolegama.

Veći sukob između Sefarada i Aškenaza izbio je u Sarajevu, pa otuda mu i naziv, a dogodilo se u sklopu lokalne cionističke organizacije, Židovskog narodnog društva (ŽND) koje se kasnije pretvorilo u MCO (Mesnu cionističku organizaciju). Od početka ŽND, u vođstvu je bila jedna mešovita grupa sastavljena od Aškenaza (dr Adolf Benau, Oscar Grof) i Sefarada (Mihajlo Levi, David-Dale Levi i drugi). Žučnu opoziciju protiv prvoimenovanih vodili su dr Vita Kajon i Braco Poljokan. Svaka od tih grupa imala je svoj nedeljni organ: mešovita je izdavala "Židovsku svijest", dok je čisto sefardska propagirala svoje ideje i polemicala preko "Jevrejskog života". Prva grupa je uživala poverenje cionističke centrale u Zagrebu, dok je drugu podržavala lokalna Sefardska opština. Sukob je trajao sve do kraja 1927. godine izlaženjem kompromisnog glasila "Jevrejski glas" - 3. januara 1928. godine.

Pored ideoloških razlika, dve grupe su se sukobljavale i oko prevlasti u mesnim cionističkim ustanovama, povodom godišnje šekelske akcije, povereništva KKL-a, tj. Jevrejskog nacionalnog fonda, a posebno MCO-a. Grupa čistih Sefarada je preuzela vođstvo u MCO, ali ne bez intervencije sarajevske policije. Poražena manjina se "utešila" osnivanjem Jevrejskog kluba zahvaljujući svom članu dru Žigi Baueru. Odatle je i dalje vođena polemika protiv sada potpuno sefardske MCO. Savez cionista je slao svoje delegate, sekretara Singera, Hermanna, pa Rechnitzera i Hochsingera, u pokušaju da se smire duhovi i uspostavi zajednička MCO. Ti pokušaji nisu imali uspeha izuzev kod omladine koja je bila okupljena u Savezu židovskih omladinskih udruženja zaslugom Cvi Rothmuellera-Rotema. Zagreb je predložio sefardskog nadrabina dra Morica Levija za predsednika MCO-a, ali ni to nije prihvaćeno. U polemiku između mesnih jevrejskih listova umešao se i zagrebački "Židov", zvanični organ Saveza cionista. U br. 6 od 8. februara 1924. objavljen je napis

Aleksandara Lichta pod naslovom "Protiv separatizma", a "Židovska svijest" ga je sledeće nedelje ponovo štampala uz primedbu da "napis izrazuje lične poglede piščeve".

Još pre istupa predsednika cionista, u proleće 1923. izgledalo je kao da će se naći sporazumno rešenje spora. Dr Adolf Benau, jedan od prvaka sarajevskih cionista, pisao je optimistički u "Židovu" od 20. aprila da je došlo do "međusobnog zbliženja i razumijevanja, nestali su ostaci iz doba predrasuda i uskogrudosti". Stvarnost je to opovrgla. Naime, godinu dana posle navedene izjave, 24. aprila 1914, u spor se upleo beogradski cionista David Alkalaj Dača, kritički se osvrnuo na pisanje "Jevrejskog života" i osudio njegovu "romantičarsku frazeologiju", separatističke tendencije i "surevnjivost". Zaključio je uz tvrdnju da "ne postoji poseban sefardski cionizam" ("Židov", br. 17). Reakcija na stav beogradskog cioniste nije izostala; u "Židovu" od 9. maja, rabin dr Moric Levi je pisao "protiv stigmatiziranja sarajevskih Jevreja kao rušitelja jevrejskog jedinstva". Zatim se "Jevrejski život" u br. 8 od 16. maja potrudio da objasni "Naš separatizam". Sledio je niz napada "na trojicu" Sarajlija (Grof, Benau i Mihajlo Levi 22. jula 1924), te na "Lošu politiku Saveza cionista" (17. jula 1925), njenog predsednika ("Pričanje dr. Lichta", 29. januar 1926) i Radnog odbora (tokom proleća i leta 1926), a tek je 21. oktobra 1927. objavljeno u istom listu da je "vreme da se likvidiraju" sporovi, što je uskoro zatim i usledilo. Istovremeno je nastavljena lokalna svađa između pomenutih glasila. S obzirom na štednju prostora ovde ne donosimo doslovno razne napade i kritike "Jevrejskog života" ni "Židovske svijesti". To su dakle najvažniji elementi sarajevskog spora u vezi sa cionističkom upravom u Zagrebu.

Na zemaljskom planu valja pomenuti Savezno vijeće cionista održano početkom jula 1924. u Beogradu. Na sastanku je učestvovalo 17 delegata sefardske grupe koji su oštro istupili protiv zagrebačke uprave i njenih pristalica u Sarajevu. U jednom trenutku nesporazuma, oni su demonstrativno napustili sednicu, ali su se ubrzo vratili i najzad glasali za sve ostale rezolucije osim one u vezi sa priznanjem Saveznog odbora. Jedna rezolucija izražava zahvalnost Lichtu i poziva SCJ da "intenzivno i objektivno radi na izravnjavanju nesuglasica". Tokom debate, Grof je tvrdio da je tzv. "istup" sarajevskih delegata bio "insceniran" i podsetio na "zloglasni Memorandum", iz kojeg je citirao neke delove. S druge strane, Poljokan je izjavio "da se Dr. Spitzer diskvalificirao svojim mišljenjem o izboru Vrhovnog rabina", na što mu je Licht uzvratio da on "ima pravo na svoje mišljenje, ali da to nema nikakve veze sa Savezom cionista". Istovremeno se požalio na sarajevske Sefarde koji su na jednom sastanku "Poalej Ciona" nazvali prisutne Aškenaze "Horthyevcima". Znači da taj sastanak nije uspeo da zaleči stare rane. Među Sarajlijama je jedino Kalmi Baruh, koji je bio izabran za sekretara većanja, ispoljio pomirljiviji stav. Izjasnio se protiv jednostrane palestinske orijentacije i istakao ljubav prema Galutu. Predložio je da se uzme u obzir činjenica da se Sefardi u svetu nalaze u procesu dekadencije i da treba sanirati prilike i doći do zajedničkog programa rada.

Sada da pređemo na međunarodni plan. Sefardski delegati su na XIII cionističkom kongresu u Karlsbadu u avgustu 1923. odlučili da stvore Svetsku federaciju sefardskih Jevreja i u tom cilju su pozvali Kongres koji je održan u Beču tokom leta 1925. Među učesnicima su bili dr Vita Kajon, Braco Poljokan i dr Moric Levi iz Sarajeva, dr Salomon Alkalaj, vrhovni

SARAJEVSKI SPOR I SEFARDSKI POKRET U JUGOSLAVIJI

rabin dr Jichak Alkalaj i Lazar Avramović iz Beograda a predsedavao je Moše-Moise Picciotto (ranije Mančester i Jerusalem, sada Pariz). On je kritikovao odnos cionističke Egzekutive prema Sefardima i predložio razoluciju u tom smislu, ali su tu nameru osujetili delegati iz Bugarske. Oni su se odlučno usprotivili tom smeru, jer ga ni grčki ni jugoslovenski delegati nisu poduprli. Rabini Ajkalaj i Levi kao i K. Baruh i J. Maestro "More" izjasnili su se za unitarizam i za prisnu saradnju s cionističkim vođstvom, pa je taj stav i prevladao.

Kao što proizlazi iz pređašnjeg izlaganja, Bečki kongres nije ništa izmenio u "sarajevskom sporu". U Beogradu je osnovana Beogradska organizacija sefardskih Jevreja koja je postala jedan od aktivnijih delova Svetske federacije a da nije stvorila razdor među beogradskim Sefardima. Sefardska Federacija je sazvala Konferenciju sefardskih zajednica na Balkanu koja je održana u Beogradu u maju 1930. godine. I na toj konferenciji je predsednik Picciotto zahtevao mere protiv cionističke Egzekutive, ali ni ovog puta nije uspeo da to sprovede. To su onemogućili bugarski cionisti zapretivši da će napustiti konferenciju, a ni većina ostalih delegata nije želela neslogu. Rezolucije te konferencije potvrdile su ranije stavove: da se poradi na negovanju sefardskog jezika i tradicije i na podizanju kulturnog nivoa Sefarada u tesnoj saradnji s cionističkim ustanovama. Tim ciljevima se nije niko protivio, ali je ostalo otvoreno pitanje kako se one mogu ostvariti.

Uspešnom Beogradskom konferencijom dovršeno je i razdoblje sefardskog pokreta u Jugoslaviji. Sarajevski MCO pod upravom dra Leona Perića delovao je normalno, a "Jevrejski glas" se služio tribinom za publiciste kako sefardskog pravca tako i za sefardske i aškenaske cioniste. Sefardski element je nesmetano došao do izražaja u "La Benevolenciji", "Humanidadu", "Matatiji", "Gloriji" itd. Srednji teološki zavod je osnovan u Sarajevu, u svakako najjačem jevrejskom centru u zemlji, a u njemu su vaspitavani kadrovi za vitalne opštinske službe, od šoheta do kantora, od sveštenika do nastavnika hebrejskog jezika i rabina. To se sve odjednom srušilo u aprilu 1941. nemačko-ustaškom okupacijom i zlodelima. Celo to razdoblje od jedne decenije oštih sukoba i sporova, ličnih vredanja kao i borbi za prevlast u sarajevskoj jevrejskoj javnosti, dobro je rezimirao Aron Alkalaj.¹

Sarajevski spor, koji je prerastao u "sefardski pokret" sredinom 20-tih godina, obimno je dokumentovan u jevrejskoj štampi toga doba i u brošuri o Beogradskoj konferenciji koju je Picciotto štampao u Parizu na francuskom jeziku.²

Jedina teoretska rasprava o tom pokretu nalazi se u malo poznatoj brošuri u izdanju sefardskog studentskog društva "Esperanza" u Zagrebu 1927. godine.³

Nadalje ćemo pokušati da analiziramo motive i uzroke ove značajne unutarjevrejske društvene i političke pojave.

1 Vid. "Glasnik Saveza jevrejskih veroispovednih opština", tom II, Beograd 1933, 83-95.

2 A. Alkalaj, str. 92, tvrdi da je brošura izišla i na srpskom jeziku; mi smo je videli jedino u francuskoj verziji, tj. "Conference des Juifs sepharades des Balkans", Belgrade 1930.

3 Biblioteka "Esperanza", br. 1 i 2, S. Kamhi: "Sefardi i sefardski pokret"; J. A. Kajon, "Sefardi do danas", Zagreb 1927, 32 strane (U arhivi Eventov, Jerusalem, zavedeno pod br. JUG/ 487). Koliko nam je poznato nije bilo drugih izdanja te projektovane biblioteke.

Možemo se upitati šta su sefardski prvaci tražili od cionističke uprave, odnosno šta su joj zamerali. Sumiraćemo te zahteve na sledeći način (ne baš po redu važnosti):

Priznanje posebnosti ili partikularizma. "Mi smo partikularisti, tj. za svjesnu afirmaciju života i mogućnosti razvitka unutar sefardske zajednice poglavito sefardskim moralnim i materijalnim pomagalima... u okviru svjetskog jevrejstva."⁴

Samostalnost u cionističkom radu. Po rečima B. Poljokana, "cijonizam u Bosni odviše je ukočen i birokratski"⁵

Izričita afirmacija Galuta, života i rada u dijaspori. I to "buđenjem latentnih energija u Sefarada i brigom o opstanku u Galutu" po S. Kamhiju.⁶

Ambicija prosvetavanja, a prema izrazu Ješue Kajona "izbiti se na kulturne vrhove".⁷

Afirmacija političkog opredeljenja u zamljama boravka kao odraz integralne emancipacije.⁸

Nostalgično-pasivan stav prema izgradnji jevrejske domovine u Palestini. Po izlaganju Kalmija Baruha 23. aprila 1926. godine: "Za podmlađivanje svoga jevrejskog identiteta, Sefardi trebaju Cijon, koga zavetna misao gradi"⁹

Zahtev da im se pruže informativni i nastavni materijali na žudeo-espanjol ili ladino jeziku.¹⁰

Tim zahtevima je Savez cionista u Zagrebu mogao samo delimično udovoljiti i ne uvek na vreme. Valja imati u vidu da je cionistička centrala imala već ustaljen način saradnje sa aktivnim sarajevskim cionistima, autorima i izdavačima "Židovske svijesti" u času kad je započela pismena delatnost u nedeljniku "Jevrejski život". U istorijskoj perspektivi čini se da Zagreb nije smogao dovoljno razumevanja ni za ponosni španski mentalitet ni za novu situaciju koja je nastala u Sarajevu dolaskom i aktiviranjem grupe diplomiranih višeškolaca, mada je sam Licht shvatio bit problema.¹¹

Pokušaji formalnog nametanja discipline i postavljenog vođstva, te pretnja komesarijatom za vođenje MCO-a ocenjeni su kao "mrtvorodenče" na sefardskoj strani.¹²

4 "Jevrejski život", Uvodnik, br. 8, Sarajevo 16. maja 1924.

5 Isto, br. 16/17 od 22. jula 1924, str. 6.

6 S. Kamhi, "Sefardi i sefardski pokret", Zagreb 1927, Biblioteka "Esperanza", br. 1, str. 13.

7 J. A. Kajon, "Sefardi do danas", Biblioteka "Esperanza", br. 2, str. 24.

8 "Jevrejski život", Uvodnik, br. 2, Sarajevo 4. april 1924, pod naslovom "Politika i Jevreji". Tamo stoji: "Kriv je nazor po kome se Jevreji ne smiju baviti uopšte politikom" i dalje "Jevreji su od starina predestinirani da budu most između borećih se logora i njihovim mirom i trezvenošću najuspešnije porade oko pomirenja".

9 Isto, Br. 103, 23. april 1926.

10 Savez cionista Jugoslavije je krajem 1929, verovatno ne u prvi mah, tražio informativni materijal na ladinu od cionističke Egzekutive. Odgovorom od 10. decembra Londonski ured javlja da ne poseduje španske publikacije, ali da će se po tom pitanju obratiti sekciji u Plovdivu, u Bugarskoj. (vid. Centralni cionistički arhiv u Jerusalimu pod CZA 3568/II).

11 "Židov", br. 1 od 5. januara 1923; Licht ističe sefardsko "iskonski jako židovstvo", "njihovu patrijarhalnu lojalnost i otmenu rezervu", te zaključuje: "Njihova će prirodna otmenost, nadam se, omesti sva nastojanja pojedinih lica, koja bi za volju svojih ličnih ambicija htjela da zavedu u vrlog nacijskih mržnja pod vidom partijskih borbi".

12 "Jevrejski život", br. 127 od 5. novembra 1926.

Zagreb nije našao pravi način ni odgovarajuće metode za diskusiju sa novom sefardskom strujom, koja je pak bila isuviše agresivna i netrpeljiva.¹³

Razume se da su sem administrativnih poteškoća i problema u ličnim odnosima između pojedinih prvaka delovale i stvarne ideološke razlike. One su bile značajne u dva pravca: prvo, u pogledu jevrejskog stava prema političkim zbivanjima u zemlji; drugo, u odnosu prema svakodnevnom cionističkom radu, prema naseljavanju i stvaranju jevrejskog ognjišta u pradomovini.

Pitanje "jevrejskog glasa" postavljalo se prvacima tek novostvorene jugoslovenske zajednice već 1922. godine. Sarajevski Sefardi čiji su preci bili zastupljeni, doduše po unapred određenom censusu, kako u gradskom tako i u osmanlijskom medžlisu, rešili su ga aktivnim učešćem najpre u Gradskom veću (Samuel Pinto i dr Vita Alkalaj), a zatim priključenjem vladajućoj Radikalnoj stranci. Licht se ogradio, navodeći da je jevrejska zajednica premala za politički život i da je preuranjeno zauzimati partijske stavove. Nabačena je i (neostvarljiva) ideja o nezavisnoj jevrejskoj partiji.¹⁴

Organizovani cionizam je bio palestinocentričan, i to ne samo po skupljanju sredstava za otkup zemljišta (Nacionalni fond) i po izgradnji zemlje preko "Keren hajesoda" nego i po stvaranju kadrova budućih doseljenika u tzv. hahšarskim stanicama. Među prvim takvim stanicama bile su Bijeljina u Bosni i Vilovo u Vojvodini, odakle su i krenuli prvi "halucim" (pioniri) u Palestinu početkom 20-tih godina. Na mesnom planu, cionisti su naglašavali nacionalnu svest kroz izučavanje jevrejske istorije, nastavu hebrejskog jezika (u Sarajevu je uspešno radila "Safa berura" pod rukovodstvom Jakova Maestra) i kroz moralnu potporu jevrejskom naseljavanju u Palestini. Mada se sefardisti nisu protivili tim poslovima, ipak su smatrali da imaju drugoredan značaj, pa su ih čak i omalovažavali.¹⁵ U tom pogledu, ili uzevši u obzir i njihovu unutrašnju politiku, sefardisti su bili autonomaši, slično poljsko-ruskom "Bundu", mnogo više nego cionisti, premda su bili i ostali članovi MCO.

Smatramo da smo opisali glavne motive i činioce spora i pokreta koji je iz njega potekao. Ne ostaje nam drugo nego zaključiti procenjujući dejstvo i uzroke nestanka tog pokreta. Što se tiče njegovog dejstva može se slobodno reći da je u vremenskom razmaku od dva naraštaja bilo pozitivno. Pokret je uneo u jevrejski javni život nove ideje i osnažio, odnosno ostvario ili pojačao postojeće tendencije. On je bez sumnje stvorio izvesnu napetost, a samim tim i povećano interesovanje za jevrejsku problematiku. Po svoj prilici je usled samog svog postojanja i polemike oko njega bio povećan broj učesnika i javnih radnika u jevrejskim organizacijama. On je uneo dinamiku u dosta učmalu jevrejsku sredinu i

13 Isto, br. 114 od 23. jula 1926. Licht je opisan kao "dogmatičar bez pravog pogleda na svijet i okolinu" uz primedbu "čak i veliki ljudi su često sitni i malodušni". Kao primer oštrog istupa protiv sefardista vid. "Židov", br. 22, od 24. jula 1925, napis Joela Rosenberga koji se zalaže za "radikalni obračun sa tim zakučastim i frazerskim metodama i nemoratnim taktiziranjem".

14 Tu ideju su nabacili, mada s rezervama, dr L. Sik u Zagrebu i dr Dohanj u Novom Sadu, dok ju je Licht sasvim odbacio. "Židov", br. 9 od 2. marta 1923; "Političko opredeljenje sada - bio bi opasan eksperiment"; to bi dovelo do "cijepanja sila", te valja "dočekati sazrijevanje novih naraštaja, židovski svjesnih".

15 "Jevrejski život", br. 8 od 16. maja 1924: "da se ne zastrani u sitničarsko kolonizaciono preduzeće".

CVI LOKER

doprineo stvaralaštvu, društvenom i kulturnom napretku svestranog i intenzivnog jevrejskog života u Sarajevu. Sefardizam je takođe uneo i zabunu i doveo do dupliranja ustanova: dva nedeljnika tokom četiri godine, dve založne banke, dva kluba (Jevrejski i Union), što je u svoje vreme moglo izgledati štetno, ali zajednica nije od toga u stvari ozbiljno patila. Naprotiv, nije nimalo isključeno da ju je upravo ta dvojnost, mada nepoželjna, učvrstila prilaženjem novih članova, novih založnika i slično.

Beogradski ogranak je delovao isuviše kratko da bi u znatnijoj meri doprineo ovom pokretu, niti je ovde mesto da bude ocenjen.

Uzroci prestanka tog pokreta su dvostruki. S jedne strane je usled političkih i teritorijalnih promena na Balkanu nastao "prekasno", u doba kad je španska baština već bila u opadanju, a novo prosvetiteljstvo nije neminovno, a ni redovno, obuhvatalo mase o kojima je bila reč, niti je obavezno jačala jevrejsko samoodržanje. S druge strane, autonomaštvo pod uslovima malog i perifernog jugoslovenskog jevrejstva nije imalo izgleda na dugotrajniji uspeh. Tokom nekoliko godina svog opstanka, pokret se prilično izmenio: od slobodarskog i revolucionarnog početka postao je konzervativan (u oba smisla reči zalažući se za konzervaciju jevrejskog života po starinskom modelu i povezujući se s domaćom srpskom reakcijom), delujući u slabom i neuspešnom okviru tadašnje Svetske sefardske federacije. Ona doduše još postoji, uklopljena korporativno u Svetsku cionističku organizaciju, ali prvenstveno deluje na kulturnom polju. Jugoslovenski, ponajpre sarajevski, sefardski pokret je tipična i istorijski veoma značajna pojava u svetskoj jevrejskoj dijaspori i njenoj dramatičnoj istoriji.

Cvi Loker

S u m m a r y

THE SARAJEVO DISPUTE AND SEPHARDIC MOVEMENT IN YUGOSLAVIA

Among the Sarajevo Jews there were several disputes and disagreements in the period between two world wars. The first argument occurred right after World War I ended and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (*Kraljevina S.H.S.*) was established. The Minister of Interior Svetozar Pribičević had then issued a decree ordering all non Slav citizens to leave the country. Subsequently some of Ashkenazic Jews had to leave the country, but by the intercession of the Jewish leaders the decree was soon suppressed. However, while it was still effective, the group of Sarajevo Sephardim requested the prohibition of the activities of Sarajevo Ashkenazic Community. This conflict was partly related to the distribution of power in new government structures, and was soon resolved. Nevertheless, it had caused great discontent of Sarajevo Ashkenazim, but also among many Sephardim.

SARAJEVSKI SPOR I SEFARDSKI POKRET U JUGOSLAVIJI

Another big dispute among Sarajevo Jews happened several years later within the Zionist movement of Sarajevo Jews. On one side was the *Židovsko narodno društvo* (Jewish National Society) - ŽND, which later transformed into *Mesna cionistička organizacija* (Communal Zionist Organisation) - MCO. Some of the leaders of the MCO were Ashkenazim (Adolf Benau, M.D. and Oskar Grof), some Sephardim (Mihajlo Levi and David Levi-Dale). MCO was publishing the newspaper "Židovska svijest" (The Jewish Consciousness) and was promoting Zionist ideas about the future new life in Palestine.

The confronting group, lead by Vita Kajon, Ph.D. and Braco Poljokan advocated Sephardic views out of which was then formed a particular "Sephardic movement": a wish for the affirmation of Sephardim in the society they live in "as the reflection of the general emancipation". Their ideas were propagated in their publication "Jevrejski život" (Jewish Life) published since 1924 in Sarajevo. This argument was concluded in 1928, and its end was marked by the appearance of the new publication "Jevrejski glas" (The Jewish Voice) in Sarajevo, in which both ideas were expressed in compromising and conciliatory ways.